

UDK 821.163.6.09-31

Alojzija Zupan Sosič

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

SLOVENSKI ROMAN V LITERARNI VEDI PO LETU 2000

V Sloveniji je po letu 2000 zelo naraslo število romanov in literarnozgodovinskih prispevkov o njih. Zaradi preglednosti sem v študiji upoštevala mesto objave, tj. osrednje slovenske in tuje znanstvene revije, monografije in monografske zbornike; pri natančni analizi posameznih prispevkov pa še kriterij znanstvene pronicljivosti, ki ga poleg običajnih znanstvenih meril sestavljajo sintetičnost, sistematičnost, kompleksnost in kreativnost oz. inovativnost. S širšega seznama literarnozgodovinskih razprav o romanu, navedenih v bibliografiji, sem izbrala in analizirala ožji primerjalni kontekst enajstih razprav, med njimi monografska zbornika *Slovenski roman* in *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*, monografije Alojzije Zupan Sosič *Zavetje zgodbe: Sodobni slovenski roman ob koncu stoletja*, *Robovi mreže, robovi jaza: Sodobni slovenski roman*, *Na pomolu sodobnostiali o slovenski književnosti in romanu*, Silvije Borovnik *Književne študije: O vlogi ženske v slovenski književnosti, o sodobni prozi in o slovenski književnosti v Avstriji* in Mirana Hladnika *Slovenski zgodovinski roman*.

Ključne besede: slovenistična literarna zgodovina, slovenski roman, 21. stoletje, slovenska literarnovedna periodika, monografije, monografski zborniki

O spremenjenem položaju književnosti, vplivu medijev in drugačni vlogi bralca je bilo že veliko napisanega, prav tako o neverjetni prožnosti romana, ki se je uspešno prilagodil novim razmeram na prelomu tisočletja. Razlogov za razcvet romana v slovenski književnosti je veliko, naj povzamem le splošno razlago Mihaila Bahtina: »Roman je edina nastajajoča vrsta, zato v njem globlje, pomembnejše, zaznavnejše in hitreje odseva razvoj same stvarnosti. Samo tisti, ki se sam razvija, lahko doume razvoj. Roman je postal vodilni junak v drami literarnega razvoja novega časa prav zato, ker najbolje od vseh izraža razvojne težnje novega sveta, saj je edina vrsta, ki je nastala v novem svetu in ki je v sorodstvu z njim.« (BAHTIN 1982: 12) Temu lahko v Sloveniji prištejemo še povsem konkretno dejstvo, da je kresnikova nagrada od leta 1991 dalje uspešno medijsko promovirala slovenski roman, ki je tudi najbolj zaželeno berilo sodobnosti, hlepečki predvsem po zgodbenosti, kar se jasno izraža z naraščanjem produkcije; leta 2011 je bilo npr. natisnjenih že 112 romanov.

Premosorazmerno s produkcijo romanesknih besedil je naraščalo število literarnovednih prispevkov o slovenskem romanu v osrednjih znanstvenih revijah, zbornikih in monografijah v Sloveniji in tujini. Metaliteratura o romanu kliče po sistematizaciji, saj v Sloveniji tovrstnega pregleda niti v prejšnjem tisočletju ni bilo. Izpuстила ga je celo monografija *Slovenska književnost III* (2001), v kateri se je posebno poglavje ukvarjalo z literarno vedo in kritiko, nobeno pa se ni usmerilo v analizo znanstvenih razprav o romanu. Tale prispevek ne more nadomestiti zamujenega, bo pa poskušal zapolniti določene vrzeli. Zaradi omejenega obsega razprave vseh prispevkov o romanu nisem mogla upoštevati niti v bibliografiji, čeprav sem si na začet-

ku to želela, ampak le osrednje znanstvene revije, zbornike in monografije v Sloveniji in tujini – od domačih revij npr. *Slavistično revijo*, *Jezik in slovstvo* ter *Primerjalno književnost* – pri čemer sem se naslonila na razrez bibliografije po SICRIS-u,¹ informacijskem sistemu o raziskovalni dejavnosti v Sloveniji.

Upoštevala sem samo tiste monografije,² ki so se večinsko posvetile slovenskemu romanu. Izločila sem tudi prvotno predvideni in skrbno izdelani seznam diplomskih, magistrskih in doktorskih del.³ Obsežna bibliografija na koncu razprave (čeprav okleščena) nakazuje nemožnost natančne analize vseh navedenih prispevkov in sugerira praktično rešitev: vključila sem le tiste razprave, ki so celostno, sintetično in kreativno obdelale določena romaneskna področja. Prejšnjemu kriteriju mesta objave sem tako pridružila kriterij znanstvene pronicljivosti, ki ga poleg običajnih znanstvenih meril sestavljajo sintetičnost, sistematičnost, kompleksnost in kreativnost oz. inovativnost, in po njih izoblikovala ožji primerjalni kontekst enajstih razprav: monografska zbornika *Slovenski roman* in *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*, monografije Alojzije Zupan Sosič (2003, 2006, 2011), Silvije Borovnik (2012) in Mirana Hladnika (2009) ter štiri razprave v osrednjih znanstvenih revijah: Nadežde Starikove (2000), Alenke Koron (2007), Aljoše Harlamova (2010) in Branke Vičar (2010).

Najpomembnejši se zdi *Slovenski roman*, zbornik mednarodnega simpozija Obdobja 21 (2003), ki sta ga uredila Miran Hladnik in Gregor Kocijan na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete v Ljubljani. V njem je sodelovalo 76 avtorjev, skoraj vsi uveljavljeni strokovnjaki za slovenski roman v Sloveniji in tujini, generacijsko in metodološko raznorodni. Prej tako sistematičnega raziskovanja slovenskega romana ni bilo. Različnost področij je razvidna iz naslovov tematskih razdelkov: Slovenski roman v 19. stoletju, Ivan Cankar in sodobniki, Žensko vprašanje in Zofka Kveder, Žanri, Sodobni roman, Teorija, Jezik, Slovenski in evropski roman, Slovenski in južnoslovanski roman, Slovenski roman in angleščina,⁴ Bralci romana in druge discipline. Glede na število prispevkov so izstopajoča področja žanri (trinajst prispevkov), po deset prispevkov pa zavzemata sodobni roman ter slovenski in evropski roman. Prevladuje zanimanje za zgodovinsko dimenzijo literarnega sistema in med romanesknimi žanri za zgodovinski roman; med pogosteje obravnavanimi žanri so še

¹ Zelo težko je natančno določiti mejo med strokovnimi in znanstvenimi prispevki; upoštevala sem mesto objave kot objektivno merilo, ki ga upošteva tudi SICRIS. V bibliografijo tudi nisem uvrstila npr. dveh monografij, ki sta zbir že objavljenih kritik v časopisju ali revijah, saj so me zanimale samo znanstvene obravnave romana: Vanesa Matajce, *Osvetljave* (2000), in Matevž Kos, *Kritike in refleksije* (2000).

² Iz ožjega primerjalnega konteksta moje razprave sta izpadli npr. knjigi *Izkušnja in pripoved* (2008) Irene Novak Popov, ki se le v dveh poglavjih ukvarja s slovenskim romanom, in *Strah pred naivnostjo: Poetika postmodernistične proze* (2000) Toma Virka, v kateri se le eno poglavje v celoti posveča slovenskim romanom.

³ Seznam diplomskih, magistrskih in doktorskih del na Filozofski fakulteti v Ljubljani kaže na izredno zanimanje za slovenski roman, npr. na slovenistiki v Ljubljani mu je posvečenih več kot 60 diplom. Pregled mentorjev in tem pokaže poučno dejstvo: vsi profesorji književnosti na Oddelku za slovenistiko ter Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo so že bili mentorji nalog o romanu, na Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo celo nalogam, ki so bile izključno slovenistične, torej obravnave slovenskega romana brez primerjalnega konteksta.

⁴ Pri tem razdelku je opazna zadrega pri poimenovanju, saj eden izmed prispevkov spada tematsko bolj v razdelek Slovenski in evropski roman, ostali pa bi se tudi lahko porazdelili drugam.

avtobiografski in biografski roman ter kriminalka. Kot se za mednarodne zbornike spodobi, je največja kvaliteta Obdobj 21 skoraj tretjinski delež tujih raziskovalcev, ki prinašajo v slovensko literarno vedo pogled drugega in reference mednarodne znanosti. Posamezne študije so inovativna spoznanja posredovale na nov, tudi metodološko kreativen način: Alenka Koron, Roman kot avtobiografija; Marko Juvan, Fikcija in zakoni; Irena Novak Popov, Lirizacija romana; Jola Škulj, Forma romana in slovenski modernizem; Marija Mitrović, Roman Vladimirja Bartola in Otto Weininger.

Zbornik mednarodnega simpozija Obdobja 29 (2010, ur. Alojzija Zupan Sosič) *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)* je pomemben zaradi zgoščenega pregleda raziskav slovenskega romana od leta 1980 do 2010. Čeprav je simpozij obravnaval več področij, se je po pričakovanih več kot tretjina prispevkov ukvarjala s sodobnim slovenskim romanom, natančneje kar 20 od 59 prispevkov. Raziskovalci so se tudi tu posvetili žanrom, mestu slovenskega romana v okviru svetovne književnosti ter različnim tematskim področjem v okviru analize posamičnih romanov. V primerjavi s *Slovenskim romanom* lahko v tem zborniku zasledimo nekaj manj poglobljenih raziskav romana, kar je delno posledica predpisanega krajšega obsega prispevka (šest strani) in zanemarjanja nekaterih metod in pristopov, kot so npr. primerjalna analiza, literarnosmerni pristop, interpretativnoanalitične, aksiološkoanalitične in semantične metode. Tudi pri tem bi izpostavila delež tujih raziskovalcev, ki prinašajo v slovensko literarno vedo drugačno perspektivo in nova spoznanja, tako analitična kot metodološka, pohvalila pa naslednje razprave: Andrej Leben, O »Zrelih rečeh« in drugih stvareh Lojzeta Kovačiča; Vanesa Matajč, Dominanta časa in dominantna prostora v sodobnem slovenskem romanu; Katja Mihurko Poniž, Mesto kot literarni lik v treh sodobnih slovenskih romanih; Božena Tokarz, V mreži domišljije, asociacij in spominov ali o prozi Vlada Žabota.

Po letu 2000 je nastalo pet monografij, ki so se usmerile izključno v raziskavo slovenskega romana; dve je izdal Franc Zadravec, tri pa Alojzija Zupan Sosič.⁵ Slednje so si podobne po predmetu obravnave, znanstvenem aparatu in metodološkem pluralizmu. Posvetile so se sodobnemu slovenskemu romanopisju po letu 1990, ki je bilo iz obsežne⁶ produkcije izbrano po kriterijih literarne kvalitete⁷ ter literarnosmerne, generacijske in žanrske pestrosti. Znanstveni aparat temelji na metodološkem pluralizmu, povezovanju različnih metod, pristopov in uvidov: literarnozgodovinske, literarnoteoretične, interpretativnoanalitične, aksiološkoanalitične, semantične in primerjalne metode; mnogoplastne žanrske analize; recepcijskih, socioloških in kul-

⁵ Svoje ime bom v nadaljevanju morala omeniti še nekajkrat, saj sem napisala največ študij o slovenskem romanu po letu 2000. Če je pisati o refleksiji romana smiselno, ker sem pač strokovnjakinja za roman in naprošena za tole študijo, je po drugi strani obremenjujoče in nerodno. V imenu objektivnosti svojih razprav ne bom vrednotila in se bom omejila na besede kritika.

⁶ Da je romanekna produkcija res velika, naj ponazori podatek o številčnosti romanov: v letih od 1980 do 1990 je nastalo 160 romanov, tj. 16 na leto, od 1990 do 2000 je nastalo 367 romanov, tj. 37 na leto, produkcija se je podvojila. Po letu 2000 se je število izdanih romanov skoraj potrojilo in se je gibalo okrog števila 100.

⁷ Literarno kvaliteto sem ugotavljala na osnovi literarnosti, o kateri sem pisala na več mestih (npr. Zupan Sosič 2011, 17–44). Razumem jo kot premično kategorijo, sestavljeno iz znotrajbesedilne in zunajbesedilne literarnosti.

turoloških uvidih. Različni pristopi, uvidi in metode so uravnoteženi s smernicami postklasične naratologije, npr. kulturne, kognitivne in post/feministične naratologije ter naratologije družbenih spolov, ki se ukvarjajo tudi z okoliščinami in posledicami različnih branj, saj se od klasičnih naratoloških smernic razlikujejo prav v poudarjanju konteksta, besedila in bralca oz. kritika.

Prva monografija, *Zavetje zgodbe: Sodobni slovenski roman ob koncu stoletja* (2003), se je posvetila slovenskemu romanu v devetdesetih letih prejšnjega stoletja skozi žanrske in tematske razdelke. Razdeljena je na dva dela; teoretični obravnava razmerje med romanom in zgodbo, vrstno identiteto in roman v slovenski literarni vedi, analitični pa posamezne romane po naslednjih razdelkih: modificirani tradicionalni roman v devetdesetih letih, fantastika in sodobni slovenski roman, pokrajinska fantastika, pravljlični, antiutopični, zgodovinski, kriminalni, potopisni, ljubezenski roman in roman s ključem ter tematiko obrobnežev, posebnežev in slehernikov. Temeljna spoznanja, objavljena v prvi monografiji, se v dopoljenih različicah ponovijo tudi v obeh naslednjih, v *Robovih mreže, robovih jaza: Sodobni slovenski roman* (2006), in *Na pomolu sodobnosti ali o slovenski književnosti in romanu* (2011). Tako je npr. termin modificirani tradicionalni roman prevladujoči pripovedni model najnovejšega slovenskega romana, definiran v vseh treh monografijah kot model, ki se zgleduje po tradicionalnem romanu, preoblikujejo pa ga trije izvori modifikacij, ki so žanrski sinkretizem, prenovljena vloga pripovedovalca in večji delež govornih odlomkov. Pridružujejo se mu še trije »novi« termini, ki so literarni eklekticizem, nova emocionalnost in transrealizem. Če je prva oznaka poimenovanje za spreplet različnih pojavov in vplivov, je druga povezana z identiteto pripovednega subjekta, tesno pripetega na nov tip čustvenosti. To je čustvenost posebnega postmodernega spleena, umeščena med malo oz. intimno temo, spolne vloge, stereotipe, ne/fleksibilne identitete, ljubezenske zadrege, novoveški hedonizem in humorno-ironično-parodično ozaveščenost vsega naštetega.

Tretji termin – transrealizem – poimenovanje nove smeri sodobnega slovenskega romana, je sad zadnje monografije, čeprav sta že prejšnji napovedovali možnost nove smeri po upadu postmodernizma v Sloveniji. Zadnja monografija se od prejšnjih razlikuje tudi po razmerju teoretičnega in analitičnega dela, saj je kar pet poglavij posvečenih splošnejšim temam, literarnosti, trivialnosti, uspešnicam, ki pa se vse dosledno povezujejo z romanom. Smiselno povezanost monografij poudarja HARLAMOV (2012: 18–19) in navaja, da je tretja knjiga predzgodba prvih dveh, njuna nadgradnja in teoretična zaokrožitev. Kritik pohvali v tej knjigi znanstveno sodobnost, celostnost, uporabnost in preglednost, poglobljeno raziskovanje sodobne književnosti in njeno umeščanje v zgodovino, lucidnost pri interpretiranju literarnih zgodb, postavljanje besedila na ozadje žanra in upoštevanje literarne kvalitete. Med študijami Alojzije Zupan Sosič, navedenimi v bibliografiji, naj izpostavim razpravo *Spolna identiteta in sodobni slovenski roman* (2005, ponatisnjeno v monografiji 2006) kot prvi primer spolnoidentitetne razprave v slovenski literarni vedi. Inovativna v znanstvenem in metodološkem smislu je v tem, da ne posreduje samo post/feminističnih tez in pristopov (kar je značilno za sorodne študije), ampak sledi postfeministični usmerjenosti spolnoidentitetnih uvidov, naratologiji družbenih spolov, antropologiji, sociologiji kulture in psihologiji ter

glede na biološki, družbeni in psihološki spol prvič predstavi novo štetje spolov, pet ali/in deset spolov.

Med monografijami, ki se niso izključno posvetile slovenskemu romanu, so mu pa posvetile večinski delež znanstvene pozornosti, sta pomembni dve, Helge Glušič (2002) in Silvije Borovnik (2012). Prve ne bom analizirala in vrednotila, saj so razprave o romanih izbranih avtorjev tako tesno prepletene z analizami njihovega celotnega (pripovednega) ustvarjanja, da jih je težko razmejiti; tudi zaradi nagnetenih biografskih, bibliografskih in zgodbenih podatkov dvaintridesetih pripovednikov. Bolj zgoščeno in skozi posebno perspektivo je sodobni slovenski roman pregledala Silvija Borovnik. Njena monografija *Književne študije* se izključno romanu posveča v devetih poglavjih. Čeprav je združila v eno knjigo zelo raznovrstne in že objavljene članke ter s tem prekrila vsa področja zanimanja, raznorodnost področij ni razpršila sintetičnosti analiz. Največ obravnavanih avtorjev je pisateljic, kar nakazuje osrednje vodilo, uveljavljeno že v prejšnjih knjigah Borovnikove: analiza neznanih, premalo upoštevanih ali že uveljavljenih besedil slovenskih romanopisk.

V njenih pristopih, npr. literarnozgodovinskem, interpretativnoanalitičnem in recepcijskem, najbolj izstopa posebna perspektiva raziskovalke, pogled skozi žensko pisavo, ženske like in stereotipe o ženskah, kar bi lahko povezali s feministično metodologijo. Ta je pomembno prispevala h kanonizaciji slovenske književnosti v smislu prevrednotenja klasičnih in sodobnih romanov, saj Borovnikova že od začetka svoje znanstvene poti opozarja na prezrta literarna dela žensk in s tem na seksistično⁸ kanonizacijo, v zadnji monografiji npr. na roman *Njeno življenje* Zofke Kveder. Kot je feministična metodologija kreativna pri odpiranju novih raziskovalnih področij, pa se lahko tudi zaplete v lastne pasti. To se je zgodilo pri nekaterih analizah v monografiji (npr. Romani nekaterih sodobnih slovenskih pisateljic), ko je usmerjenost v prezrte in neperspektivne lege pisateljic zanemarila analizo univerzalnih značilnosti romanov, npr. izvirnost pripovedi in njeno presežnost v kontekstu sorodnih romanov, žanrske posebnosti, distanco do pripovedi, simboliko in večplastnost podob, večpomenskost zgodb ter identiteto pripovedovalca.

Najpomembnejši prispevek v žanrskem raziskovanju romana je monografija *Slovenski zgodovinski roman* (2009) Mirana Hladnika, edini primer empirične raziskave romanesknega žanra na Slovenskem. Knjiga je strukturirana drugače kot njena predhodnica *Slovenska kmečka povest* (1990), saj sam zgodovinski roman ne temelji

⁸ V obravnavani monografiji je na seksističnost sestavljanja antologij opozorila v poglavju *Novosti v prozi sodobnih slovenskih pisateljic*. Čeprav so avtorice v zadnjih desetletjih napisale kvalitetne pripovedi, jim sestavljalci antologij (Aleš Berger v *Slovenski kratki erotični prozi*, 2002, in Mitja Čander v *O čem govorimo*, 2004) ne priznajo literarne enakovrednosti in jih ne uvrščajo v izbere. Podobno situacijo sem zasledila tudi sama. Pri pregledu citatov in navedb sem ugotovila, da raziskovalci ne citirajo ali navajajo ugotovitev, analiz ali besedil svojih kolegic, ki se poglobljeno in celo z več prispevki ukvarjajo s slovenskim romanom. Nekateri raziskovalci slovenskega romana (npr. Igor Grdina, Matevž Kos, Tomo Virk, Franc Zadavec) skoraj praviloma ne citirajo raziskovalk (npr. Silvijo Borovnik, Helgo Glušič, Alenko Koron, Ireno Novak Popov, Katjo Mihurko Poniž, Jolo Škulj, Vaneso Matajca, Alojzijo Zupan Sosič), kar bi morali početi tudi, če se ne strinjajo z njihovimi izsledki, saj bi s tem pokazali kompleksno poznavanje raziskovalnega področja. Nasprotno raziskovalke vedno omenijo svoje kolege vsaj v bibliografiji, tudi če so bili njihovi prispevki za preučevanje določenega področja minorni.

na trdni globinski strukturi. HLADNIK (2009: 354) ga namreč definira⁹ kot delo z zgodovinskimi dejstvi in drugimi žanrskimi oznakami, npr. dogajanje se ne sme odvijati v avtorjevem času in delo mora obsegati več kot 10.000 besed. V uvodu HLADNIK (2009: 7) kritično navaja k upoštevanju dejstva, da temelji knjiga na internetni podatkovni zbirki¹⁰ in je torej »prevod« v knjižni diskurz ter da materijo sicer organizira po enotnem principu, vendar se zaveda njegove arbitrarnosti in mu tako ne daje prevelike teže. Splošni del knjige je sestavljen iz poglavij Kaj izvemo o zgodovinskem romanu od drugih, Kaj so pisali o zgodovinskem romanu doma, Nemški zgodovinski roman ter V katerih časih se dogaja slovenski zgodovinski roman. Analize romanov se Hladnik loti drugače od ustaljene navade: ne po avtorjih ali besedilih, temveč upošteva klasifikacijo po dogajalnem času, žanrske tipe in razmerje med domačim in tujim – informacije o enem avtorju ali romanu so torej razporejene v več poglavij, v dodatku pa so zgodbe obravnavanih romanov ali povesti. Tako se ostala poglavja imenujejo: Žanrski tipi, Žanrske lastnosti, Proizvodnja, Predhodniki in sorodniki, Modeli soočanja s tujim in strategije nacionalnega preživetja, Bibliografije in Povzetki pripovedi.

Od vseh obravnavanih romanov se Hladnik najbolj poglobljeno posveti Bartolomevu *Alamutu*, predvsem natančnim podatkom o nastanku dela in oblikovanju pisateljevih likov, recepciji takrat in danes, literarnim avtoritetam v času izida tega romana, pomenu in vlogi nacionalne identitete ter instrumentom nacionalnega oza-veščanja. Kar so druge analize večinoma pogrešale, se v sklepnih sintezi *Alamuta* jasno izpostavi: literarno vrednotenje. Hladnik namreč ne kritizira branja *Alamuta* v tujini kot množičnega/trivialnega berila, skeptičen je le do pretiranega kulturnega pomena, ki ga slovenska javnost pripisuje svetovnemu ugledu tega romana, saj je vedno bolešno odvisna od kritike izven slovenskih meja. Kot za omenjeni roman, je tudi za ostale analize in poglavja značilen izčrpen empirični popis, ki se zgleduje po nemškem projektu Historischer Roman in potrjuje avtorjevo zavezanost empirični literarni znanosti ter kvantitavnim analizam slovenskega literarnega sistema, v tej monografiji podloženih tudi z interpretacijo socialnih vlog romanov.

Sodobna literarna veda pozna množstvo žanrskih opredelitev in klasifikacij zgodovinske proze, osnovo katerih predstavljajo različne formalno-vsebinske lastnosti. Raznolikost žanrskih različic poraja različne pristope k vprašanju žanra. Slovenska literarna veda je prav temu žanru posvetila veliko pozornosti; v ostalih študijah še Matjaž Kmecl, Vanesa Matajč in Igor Grdina. V prid raznovrstnosti znanstvenih prispevkov so dobrodošle razprave ruske strokovnjakinje za slovensko književnost Nadežde Starikove. O slovenskem zgodovinskem romanu je pisala na več mestih; v

⁹ Zgoščene esencialne definicije zgodovinskega romana v knjigi ne bomo našli. Kot po eni strani razumem argumentirane razloge, zakaj jo je težko zapisati, bi po drugi strani prav zaradi številnih metodoloških in žanrskih zadreg ter zaradi priljubljenosti in razširjenosti tega žanra pri nas pričakovala vsaj tovrstni poskus (tako in tako so ali postanejo definicije relativne, kar pa znanosti ne zavezuje k njihovi opustitvi). V smislu zanikanja definicije zgodovinskega romana je nerazumljiv začetek poglavja Žanrske lastnosti (HLADNIK 2009: 185), kjer se kljub skepsi navajajo žanrska določila (vključevanje zgodovinskih dejstev, zgodovinska atmosfera, pripovedni postopki in motivi, ki jih literarna zgodovina pripisuje romantični dediščini, pomembnost v okviru procesa nacionalne in socialne emancipacije) in se tako zastavi vprašanje, če so žanrska določila že določitev sama.

¹⁰ Podatkovno zbirko je, tako kot tudi svoje študije o zgodovinskem romanu, objavil na spletu.

članku **K vprašanju tipologije zgodovinskega romana** (2000) je predstavila eno od možnih tipoloških klasifikacij zgodovinske proze, osnovano na specifični konfliktnega materiala kot strukturne osnove literarnega dela. Po mnenju M. Hrapčenka konflikt s svojo specifikom v večji meri določa tako posebnosti likov kot tudi njihovo umestitev v tok pripovedi. Prav tip zgodovinskega konflikta in načini njegovega oblikovanja so uporabni kot osnova za opredelitev posameznih tipov zgodovinskega romana. Po Hrapčenku (STARIKOVA 2000: 30) lahko zgodovinsko pripoved delimo na zgodovinsko-biografski, zgodovinsko-filozofski in zgodovinsko-socialni roman. Ob opredeljevanju žanrskega tipa konkretnih del je v osnovi torej potrebno izhajati iz prevladujoče žanrske lastnosti – iz značaja zgodovinskega in umetniškega konflikta – in ob upoštevanju vse bolj intenzivnega vstopanja dokumenta v umetniško strukturo najbrž uvrstiti še zgodovinsko-dokumentarni roman, kjer dokument kot predmet interpretacije zavzema pomembno mesto. V tej razpravi je poleg »nove« tipologije pomembna tudi teza o žanrskih modifikacijah sodobnega zgodovinskega romana, najbolj dragocena pa je vpetost zgodovinskega romana v svetovni (v glavnem pa ruski) literarni sistem ter v tem smislu pogled drugega,¹¹ tj. strokovnjakinje z drugega znanstvenega področja.

Stimulativno je zgledovanje po najnovejših znanstvenih metodah, pristopih in uvidih, kar potrjuje razprava Alenke Koron **Razvoj naratologije družbenih spolov: Spolnoidentitetno ozaveščeni romani v novejši slovenski literaturi** (2007). V njej znanstvenica sledi novejšim smernicam naratologije doma in po svetu. Spolnoidentitetni pristop, ki ga je uvedla v svoje analize že Alojzija Zupan Sosič, je navezala na razvoj feministične naratologije in naratologije družbenih spolov v svetu. Po pregledu novejših dosežkov je vpeljala kombinacijo feminističnih, queer in spolnoidentitetno usmerjenih narativnih predpostavk, na podlagi katerih se spolna identiteta v pripovednih besedilih konstruira z besedilnimi ključi, kulturnimi kodi, poznavanjem avtorjevega spola, njegovih ali njenih objavljenih del in splošne izobrazbe bralca. Obravnavala je medsebojno součinkovanje pripovednih strategij in kategorij spola, družbenega spola in seksualnosti z uporabo pripovednih instanc, fokalizacije in drugih pripovednoteoretskih kategorij v romanih Suzane Tratnik, Braneta Mozetiča in Andreja Moroviča. Zlasti so zanimive ugotovitve o likih v romanih Tratnikove in Moroviča (KORON 2007: 61), ki so konstruirani v deskriptivnih, čutno nazornih razsežnostih svojega spola, spolne identitete in seksualnosti. Posebno veljavo dodaja tej študiji tudi kritična avtorefleksija v končni sintezi, ki pretrese smiselnost vpeljave naratoloških kategorij v analize pripovednih besedil: sklop pripovednih instanc se namreč zdi še vedno preokoren za vratolomne pripovedne inovacije mnogih pripovednih besedil.

Koronova poskuša svoje ugotovitve zasidrati tudi z literarnoteoretičnimi koncepti, kot so pripovedovalka, implicitna avtorica in naslovljenka. Raziskave pripovednih prvin so tisto področje, ki je v Sloveniji najmanj projicirano na romaneskne analize. To vrzel je uspešno zapolnil Aljoša Harlamov s študijo **Nezanesljivi pripovedovalec**

¹¹ Podobno je za slovensko znanstveno polje dragocena tudi razprava Julije Sozine Avtor in glavna literarna oseba v slovenskih avtobiografskih romanih, objavljena v *Slavistični reviji* 2002. Delitev glavne literarne osebe glede na avtorski lik, povzeta po definiciji Aleksija Čečerinca, upošteva biografskega avtorja, umetniško-ideološkega avtorja in lik avtorja, ki je podoben drugim literarnim likom.

v **sodobnem slovenskem romanu** (2010). Nezan esljvi pripovedovalec je pripovedna prvina, ki je zelo uporabna za analizo sodobnih romanov, a je v slovenski literarni vedi še neizkoriščena.¹² Harlamov jo opredeli z združitvijo dveh tipologij nezanesljivega pripovedovalca, ki ju je mogoče medsebojno povezati. Prva ima za podlago psihološke izvore pripovedovalčeve nezanesljivosti (omejeno znanje, osebna vpletenost oz. prizadetost, vprašljiva vrednostna shema), druga pa nezanesljivost deli glede na to, katero tipično izjavno dejanje prizadeva (poročanje, interpretacijo ali razlaganje in vrednotenje ali presojanje). Obstajajo torej trije tipi nezanesljivega pripovedovalca: nezanesljivi razlagalec, nezanesljivi poročevalec, nezanesljivi presojevalec in kombinacije vseh treh. Pri izdelavi tipologije se je Harlamov zgledoval po tezah Rimmon Kenanove, Hermana, Jahna, Ryana ter Nünningovi tezi o implicitnem avtorju in Zerweckovi trditvi o bralcu kot historični in kulturni determinanti – vsi omenjeni so največje avtoritete na področju teorije pripovedi. Avtorjeva izdelava tipologije ni samo inovativna, ampak je tudi uporabna, kar je potrebno posebej pohvaliti, saj literarnoteoretični diskurz lahko projiciramo¹³ na literarno gradivo. Tako je prvi pripovedovalec projiciran na roman Zorana Hočevarja *Porkasvet*, drugi na *Balerina*, *Balerina* Marka Sosiča, tretji pa na *Opoldne nekega dne* Vinka Möderndorferja. Razprava je zapolnila primanjkljaj klasičnih raziskav pripovednih prvin, kakršna je pripovedovalec, v slovenski literarni vedi.

Branislava Vičar se je v **Konceptu narave v Jamnici: Ekokritični diskurzivni pristop** (2010) lotila »modne« teme – ekokritike. Odločitev za ekološkokritično diskurzivno analizo za prikaz Prežihovega koncepta narave je Vičarjeva utemeljila s svojo prednostno osredinjenostjo na ekološko destruktivne politične in ekonomske ideologije ter prevpraševanje moči in prevlade v odnosu človeka do narave. Oprla se je na kritiko in teorije priznanih znanstvenikov, kot sta Georg Marko in Norman Fairclough. Pomagala si je s slovničnim modelom prehodnosti systemske funkcijske slovnice (Michael Halliday), ki ga je uspešno preizkusil Andrew Goatly. Ekokritična analiza je pokazala, da je *Jamnica* primer diskurza, ki predpostavlja despotsko razumevanje in izkoriščanje narave, ki pa v kontekstu časa objave še ni tako zelo negativno. Bolj kot primat človeka nad naravo (kar ekokritika obsoja) Prežih izpostavi dihotomijo človek-narava, ki naravo vidi kot sovražnico, ko mu uničuje že tako slab pridelek in ga peha v revščino. Smisel tovrstne analize romanov razumem v novi perspektivi, sintezi ekokritike in jezikoslovnih pristopov, preverjenih na literarnem gradivu, pogrešam pa znanstveni učinek. Sklepi, ki jih prinaša sinteza, namreč ne presežejo aspektov prejšnjih analiz *Jamnice*, ki so v naši literarni vedi že uveljavljeni: mali človek mora vztrajati pri svojih ciljih ali idealih (v kontekstu *Jamnice* je to pridobivanje hrane z obdelovanjem zemlje) in se boriti s sovražnikom.

¹² V izvorniku je ta kategorija poimenovana *unreliable narrator*, uvedel jo je Wayne Booth v šestdesetih letih 20. stoletja, v slovensko literarno vedo pa jo je vpeljala Alojzija Zupan Sosič (2003). Janko Kos (1998) je ne omenja, uvede pa nov tip – virtualni pripovedovalec –, ki za slovensko literarno vedo ni tako perspektiven, saj je povezan samo s postmodernističnimi besedili.

¹³ Podrobni analizi vseh treh pripovedovalcev kot teoretičnemu razlagalnemu orodju lahko predlagam samo to, da bi bilo potrebno še posebej poudariti prepletenost vseh treh tipov in to tudi bolj eksplicitno nakazati v analizi romana *Balerina*, *Balerina*.

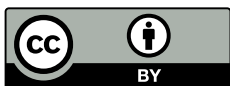
Naj na koncu pregleda znanstvene refleksije o romanu zastavim vprašanje, ki se ne nanaša samo na zadnjo razpravo: ali je poslanstvo novih metod, pristopov, uvidov in perspektiv le to, da z drugačno metodologijo potrdijo že uveljavljena literarnozgodovinska dejstva?

LITERATURA

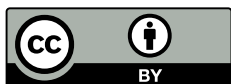
- Mihail BAHTIN, 1982: *Teorija romana: Izbrane razprave*. Ljubljana: CZ.
- Aljoša HARLAMOV, 2012: Transrealizem kot smer sodobnega slovenskega romana. *Pogledi* 3/5. 18–19.
- Janko KOS, 1998: Novi pogledi na tipologijo pripovedovalca. *Primerjalna književnost* 21/1. 1–20.

BIBLIOGRAFIJA

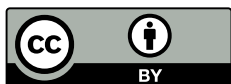
- Vanja BENKO, 2010: Živalske omembe v Prežihovem romanu Požganica in njihova preverba v koroško mežiškem narečju. *Jezik in slovstvo* 55/3. 139–50.
- David BANDELJ, 2010: Sodobna proza Slovencev v Italiji: Tipologije romana 1980–2010. *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: FF (Obdobja, 29). 11–19.
- Silvija BOROVIK, 2012: *Književne študije: O vlogi ženske v slovenski književnosti, o sodobni slovenski prozi in o slovenski književnosti v Avstriji*. Maribor: FF.
- Dejan DURIČ, Iva Rosanda ŽIGO, 2010: Lakanovska žudnja u romanu Anđeli B. Moze-tiča. *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: FF (Obdobja, 29). 49–57.
- Branka FIŠER, 2003: Sprememba tipičnega ustroja junakov v slovenskih romanih po letu 1991. *Slavistična revija* 51/1. 71–90.
- , 2011: Vpliv slovenske nacionalne osamosvojitve na tipologijo slovenskega romana. *Dušan Pirjevec, slovenska kultura in literarna veda*. Ur. Seta Knop. Ljubljana: ZIFF. 67–78.
- Florence GACOIN-MARKS, 2004: Slovenski roman po sledovih evropskega naturalizma – usoda posameznikov in socialna vprašanja v *Kapitanovih* Miška Kranjca. *Jezik in slovstvo* 49/2. 73–84.
- Helga GLUŠIČ, 2002: *Slovenska pripovedna proza v drugi polovici 20. stoletja*. Ljubljana: SM.
- Aljoša HARLAMOV, 2010: Nezanosljivi pripovedovalec v sodobnem slovenskem romanu. *Jezik in slovstvo* 55/1–2. 33–64.
- Miran HLADNIK, 2000: Čas v sodobnem slovenskem zgodovinskem romanu. 36. *SSJLK* – zbornik predavanj. Ur. Irena Orel. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 113–39.

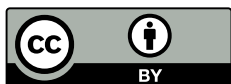
- , 2001: Temeljni problemi historijskega romana. *Razlika/Differance: Časopis za kritiko i umjetnost* 1/1. 197–222.
- , 2004: Nevertheless, is it also a Machivellian novel? A review essay of Michael Biggins »Against ideologies: Vladimir Bartol and Alamut«. *Slovene studies* 26/1–2. 107–15.
- , 2009: *Slovenski zgodovinski roman*. Ljubljana: ZIFF.
- , 2010: Nagrada kresnik 2010. *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: FF (Obdobja, 29). 93–101.
- Marko JUVAN, 2003: Fikcija in zakoni (Komentarji k primeru Pikalo). *Primerjalna književnost* 26/1. 1–20.
- Alenka KORON, 2003: Avtobiografija, fikcija in roman: O možnostih žanra roman kot avtobiografija. *Primerjalna književnost* 26/2. 65–86.
- , 2007: Razvoj naratologije družbenih spolov: Spolnoidentitetno ozaveščeni romani v novejši slovenski literaturi. *Primerjalna književnost* 30/2. 53–66.
- , 2009: Lo sviluppo della narratologia di genere: Consapevolezza di genere nella narrativa slovena contemporanea. *Studi di genere e studi queer in Europa centro-orientale e balcanica*. Ur. Alessandro Amenta. *eSamizdat* 6/2–3 (2008). Rim: Aracne. 155–65. Na spletu.
- Ivana LATKOVIČ, 2010: Modaliteti reprezentacije i horizonti invencije prošlog u romanima D. Merca *Galilejev lestenec* i I. Škamperleta *Kraljeva hči*. *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: FF (Obdobja, 29). 151–57.
- Vanesa MATAJČ, 2010: Dominanta časa in dominantna prostora v sodobnem slovenskem romanu. *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: FF (Obdobja, 29). 165–73.
- Andrej LEBEN, 2010: O »Zrelih rečeh« in drugih stvarih Lojzeta Kovačiča. *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: FF (Obdobja, 29). 157–65.
- Jože POGAČNIK idr., 2001: *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS.
- Katja MIHURKO PONIŽ, 2010: Mesto kot literarni lik v treh sodobnih slovenskih romanih. *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: FF (Obdobja, 29). 173–79.
- Matija OGRIN, 2008: O dveh verzijah romana *S poti*. Razlike, prikrte v vrsticah. *Slavistična revija* 56/1. 19–33.
- Urška PERENIČ, Miran HLADNIK, 2010: Branje *Jamnice* v času socialnih sprememb. *Jezik in slovstvo* 55/3. 5–15.
- Naume RADIČESKI, 2010: Vzporedno analitično branje romana *Severni sij* Draga Jančarja in *Pastoralna* Vlada Žabota. *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: FF (Obdobja, 29). 247–53.

- Slovenski roman*. Ur. Miran Hladnik in Gregor Kocijan. Ljubljana: FF (Obdobja, 21).
- Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: FF (Obdobja, 29).
- Julija SOZINA, 2002: Avtor in glavna literarna oseba v slovenskem avtobiografskem romanu sedemdesetih in osemdesetih let 20. stoletja. *Slavistična revija* 50/2. 199–217.
- Marko STABEJ, 2010: Prišleki in Čefurji. *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: FF (Obdobja, 29). 297–305.
- Nadežda STARIKOVA, 2000: K vprašanju tipologije zgodovinskega romana. *Primerjalna književnost* 23/1. 23–34.
- , 2010: Sodobni slovenski zgodovinski roman: Visoko (elitno) in trivialno (množično). *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: FF (Obdobja, 29). 305–11.
- Jola ŠKULJ, 2009: The novel and its terrain(s) of reinterpreted identities in the age of globalization. *Genre of the novel in contemporary world literature: A leap or a standstill? Avance o estancamiento?: Sprung oder Stillstand?: Avancée ou piétinement?* Ur. Jüri Talvet. Tartu: Tartu University Press (Interlitteraria, 9). 28–48.
- Nina ŠOBA, 2000/01: Kako brati Flisarjeve zadnje tri romane? *Jezik in slovstvo* 46/7–8. 335–44.
- Branislava VIČAR, 2010: Koncept narave v *Jamnici*: Ekokritični diskurzivni pristop. *Jezik in slovstvo* 55/3. 123–37.
- Franc ZADRAVEC, 2003: Hudodelec v slovenskem romanu XX. stoletja. *Slavistična revija*, kongresna številka. 241–51.
- , 2004: Nacionalna ideja in narodni razdor v luči slovenskega romana od 1909 do 1997. *Slavistična revija* 52/3. 263–77.
- , 2005: *Slovenski roman 20. stoletja: Tretji analitični del in sinteze*. Murska Sobota, Ljubljana: Franc-Franc, SAZU.
- , 2006: Pogled na romana *Izgubljeni sveženj* Rudija Šelige in *Nokturno za Primorsko* Alojza Rebule. *Slavistična revija* 54/4. 685–98.
- , 2007: Pogled na romana *Volčje noči* Vlada Žabota in *Prikrita harmonija* Katarine Marinčič. *Slavistična revija* 55/1–2. 5–18.
- , 2008: Pogled na romana *Zmagoslavje podgan* Milana Dekleva in *Muriša* Ferija Lainščka. *Slavistična revija* 56/3. 331–42.
- , 2010: *Zvezde kresnih večerov: Razgledi po nagrajenih romanih*. Ljubljana: Delo.
- , 2011: *Slovenski narodnoobrambni in protivojni roman*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- Tomislav ZAGODA, 2010: The subject and national ideological paradigms within the post-communist context (in Möderndorfer's novel *Predmestje*). *Sodobna sloven-*

- ska književnost (1980–2010)*. Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: FF (Obdobja, 29). 387–93.
- Alojzija ZUPAN SOSIČ, 1997/98: Na literarnem otoku Berte Bojetu. *Jezik in slovstvo* 42/7–8. 315–31.
- , 2000: Pravljični roman. *Slavistična revija* 48/3. 309–29.
- , 2000/01: Fantastika in sodobni slovenski roman ob koncu stoletja. *Jezik in slovstvo* 45/4. 149–61.
- , 2001a: Kriminalcina uganka. *Slavistična revija* 49/1–2. 41–53.
- , 2001b: Poti k romanu. *Primerjalna književnost* 24/1. 71–83.
- , 2003a: *Zavetje zgodbe: Sodobni slovenski roman ob koncu stoletja*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura (Novi pristopi).
- , 2003b: Žanrski sinkretizem sodobnega slovenskega romana. *Slavistična revija*, kongresna številka. 251–61.
- , 2003c: Ali beremo maturitetne romane z užitkom? *Jezik in slovstvo* 48/ 1. 7–21.
- , 2004a: Alamut – ob zgodbi in pripovedi. *Jezik in slovstvo* 49/1, 43–55.
- , 2004b: Identitet sodobnega slovenskega romana. *Razlika/Difference: časopis za kritiko i umjetnost* 3/9. 33–43.
- , 2004c: Pregibanje okrog telesa. *Slavistična revija* 52/2. 157–80.
- , 2005a: Spolna identiteta in sodobni slovenski roman. *Primerjalna književnost* 28/2. 93–113.
- , 2005b: Homoerotika v najnovejšem slovenskem romanu. *Jezik in slovstvo* 50/3–4, 5–16.
- , 2006a: *Robovi mreže, robovi jaza: Sodobni slovenski roman*. Maribor: Litera.
- , 2006b: Gender Identities in the Contemporary Slovene Novel. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture* 8/3. Na spletu.
- , 2006c: *Pimlico* in *Neznosna lahkost bivanja* kot maturitetna romana. *Jezik in slovstvo* 51/6. 25–47.
- , 2006č: The contemporary Slovene novel and gender identity. *Slovene studies* 28/1–2. 31–53.
- , 2006d: Spreminjanje spolne identitete v sodobnem slovenskem romanu. *Literatura in globalizacija: K vprašanju identitete v kulturah centralne in jugovzhodne Evrope v času globalizacije*. Ur. Miha Javornik. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete (Razprave Filozofske fakultete). 191–204.
- , 2006e: Ljubljana v romanih Milana Dekleve. *Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 42. *SSJLK*. Ur. Irena Novak Popov. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 71–80.

- , 2007: Spolni stereotipi in sodobni slovenski roman. *Primerjalna književnost* 30/1. 109–21.
- , 2008a: The contemporary Slovene novel. *Slovene studies* 30/1–2. 155–70.
- , 2008b: Sodobni slovenski roman v obdobju literarnega eklekticizma. *Zbornik Matice srpske* 74. 63–78.
- , 2008c: Petelinji zajtrk, knjižna in filmska uspešnica. 44. *SSJLK*. Ur. Mateja Pezdir Bartol. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 87–97.
- , 2009: Opis v romanu *Prišleki*. *Lojze Kovačič: Življenje in delo*. Ljubljana: Študentska založba, 128–51.
- , 2010: Transrealizem – nova smer sodobnega slovenskega romana? *Sodobna slovenska književnost (1980–2010)*. Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: FF (Obdobja, 29). 419–25.
- , 2011: *Na pomolu sodobnosti ali o književnosti in romanu*. Maribor: Litera.

Slavistična revija (<https://srl.si>) je ponujena pod licenco
[Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2013_1_03.pdf | DOST. 07/01/25 12.51